

דאילו בשמים ובארץ כתיב אף ידי וגומר –

For regarding heaven and earth it states; ‘my hand also’, etc.

OVERVIEW

taught that the handiwork of the righteous is greater than handiwork of heaven and earth, for regarding **ארץ** (of **אף ידי וגו'**) refers to it as one hand, however regarding **צדיקים** (of **כוננו ידיך**) refers to it as two hands. **תוספות** discusses and explains the difference.

The words **אף ידי יסדה ארץ** -

דמשמע חדא אף על גב דמסיים קרא וימיני טפחה שמים -

Indicates one hand (**ידי** means my hand in the singular). **Even though the verse concludes** **וימיני טפחה שמים** **(and my right hand measured the heavens) -**

ואמר בשילהי הקומץ רבה (מנחות לו,ב ושם) **דיד היינו שמאל¹ אם כן תרתי כתיב -**

And the teaches in **פרק הקומץ רבה** **that ידי** means the left hand, so **therefore two hands are written** in the פסוק, not just one hand.

תוספות responds:

מכל מקום בחד מעשה ליכא אלא חד² -

Nevertheless in each individual action there is but one hand -

אבל במעשה צדיקים בחד מעשה כמו בית המקדש כתיב תרתי ידיים:

However, regarding מעשה צדיקים even in one action, like building the ביהמ"ק, two hands are written **מקדש אדני-כוננו ידיך**.

SUMMARY

By **מעשה שמים וארץ** each **מעשה** required only one hand, but by **מעשה צדיקים** even one **מעשה** requires two hands.

THINKING IT OVER

תוספות begins saying **דמשמע חדא** referring to the word **ידי**³; however **ידי** is only referring to **ארץ** **ומעשה ארץ**, and the **גמרא** states **שמים וארץ** together?⁴

¹ The פסוק reads, 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים', since 'ימיני' (which measured the שמים) refers to the right hand, it follows that ידי (which founded the ארץ) refers to the left hand. [The ברייתא uses this to prove that the word ידיך by תפילין refers to the left hand.]

² Only the left hand was ארץ and only the right hand was שמים.

³ This is the ד"ה of תוס' and he first mentions וימיני וכו' as part of a question, not the explanation.

⁴ See הפלאה.